

SECTION 1. HISTORY OF UKRAINE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-428-3-1>

UKRAINIAN PUBLIC PUBLISHING HOUSE IN PRAGUE (1934–1940)

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬНЕ ВИДАВНИЦТВО В ПРАЗІ (1934–1940)

Zubko O. Ye.

*Candidate of Historical Sciences,
Senior Lecturer at the Department
of World History and Archaeology
Donetsk National University
named after Vasyl Stus
Vinnytsia, Ukraine*

Зубко О. Є.

*кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри
всесвітньої історії та археології
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Громадсько-політична та культурно-освітня діяльність, яку здійснювали представники української еміграції 1920–1940-х рр. у міжвоєнній Чехословаччині, найвиразніше характеризує її видавнича складова, що відображала у ті часи всі сфери життя емігрантів. Однак маємо пам'ятати, що характерною особливістю еміграційної видавничої діяльності того періоду була її «прив'язаність» до постаті головного засновника-видавця (видавців) та його (їх) світогляду. Так, наприклад, коли ми говоримо про «Видавництво Юрія Тищенка», то розуміємо, що натхненником цієї установи був саме Юрій Тищенко-Сірий (1880–1953), а коли ведемо мову про друкарню «Легиографію», то маємо на увазі Український громадський комітет (1921–1925) і його організатора Микиту Юхимовича Шаповала (1882–1932).

Українське Суспільне видавництво в Празі, що постало в 1934 р., в непростий для країни час великої економічної депресії, (затягнулася в країні з 1932 р. по 1935 р.,) своєю появою завдячує Миколі Антоновичу Скидану (1894–1954) – агроному та багаторічному секретарю Закордонного комітету Української партії соціалістів-революціонерів у ЧСР. Уродженець с. Хрінівка Липовецького повіту Вінницької області закінчив свого часу двокласне училище та сільськогосподарську школу (1906–1912 рр.) та пройшов агрономічну практику

в маєтку генерала Павлова в селі Кошлани, що на Вінниччині в 1913 р. У 1915 р. був мобілізований до царської армії та брав участь в Брусилівському прориві. Серед нагород років Першої світової мав Георгіївський хрест 3 ступеню. У червні 1916 р. потрапив у полон і опинився в таборі для військовополонених «Пургшталь» (нині Пургшталь-андер-Ерлауф – ярмаркова комуна у федеральній землі Нижня Австрія) за 20 км від Відня. Саме у таборі для військовополонених розпочалася політична кар’єра Миколи Антоновича. Так, весною 1918 р. його скеровують із «Пургшталью» до Володимира-Волинського, де він активно долучається до формування 1-ї дивізії сірожупаників. Згодом, в його житті було: інспекторство з кооперації, повітове комісарство, робота в Продовольчій комісії Трудового конгресу України, державне інспекторство з пропаганди та агітаційної роботи 2-ї Волинської стрілецької дивізії.

Вийшовши за кордон у травні 1920 р. з військами УНР, Скидан опиняється спершу в Тарнові, а на початку 1921 р. переїздить з родиною до міста Кременець, де до квітня 1923 р. працює в одному із кооперативів «продавцем». Та оскільки для польської адміністрації він є неблагонадійним через відсутність реєстрації, (відбуває навіть чотирнадцяти-добовий арешт) емігрує далі, до ЧСР.

У Празі Скидану спершу довелося закінчити Матуральні курси (при Української Господарській академії в Подєбрадах), а вже після їх закінчення влитися до лав студентів Чеської Політехніки (агрономічний факультет, навчався у 1925–1929 рр.), працюючи одночасно бібліотекаром в Українському громадському комітеті. Після закінчення навчання його, як талановитого студента, лишають на кафедрі рослинництва та садівництва науковим співробітником. Проте, вже в 1934 р., як емігранта скорочують (давалася взнаки світова економічна криза, що зачепила ЧСР). І з цього часу, тобто, з 1934 р. й по 1940 р. він – голова Українського Суспільного видавництва [1, арк. 138].

Зайнятися видавничою діяльністю скидана надихнув Юрій Пилипович Тищенко. Він був замовником, здебільшого, антирадянської літератури, тоді як Українське Суспільне видавництво друкувало та продавало наукову, художню, економічну літературу різними мовами, зокрема й українською мовою. «Моя роль голови видавництва – розподіл літератури в продажах та технічна робота», – свідчив Микола Антонович на одному із допитів у Лук’янівській в’язниці у вересні 1945 р. [2, арк. 138].

Гетьманець Микола Олександрович Росіневич (1893–1946) та видавець Петро Андрійович Зленко (1891–1954) на допитах свідчили, що

крім видавництва підручників, Українське Суспільне видавництво займалося видавництвом й політичної літератури. Так їм відомо про видання, присвячене Варшавському договору Петлюри та Пілсудського [3, арк. 3]. І що УСВ було дітищем Українського громадського комітету. Якщо стосовно першого твердження заперечень не маємо, то стосовно другого, звертаємо увагу на те, що в 1934 р. вже не було ні самого УГК, ні його засновника Микити Шаповала. Так, залишаючись шаповалівцем, незмінним секретарем ЗК УПСР, Скидан, розуміючи водночас реалії 1930-х (суттєве скорочення кількості еміграційних наукових і науково-освітніх видань через припинення видавничої діяльності наукових установ, помітне збільшення, можна сказати – засилля літератури науково-популярної, суспільно-політичної та художньої ненайкращого гатунку, обмеження творчих можливостей письменників і науковців у радянській Україні внаслідок запровадження в життя класового підходу, що негативно позначилося на якості їхніх праць), зосереджується саме на літературі політичного, економічного та суто наукового профілю. «Я не розумів економічну політику СРСР, особливо господарську і вважав, що СРСР мало уваги надає легкій промисловості», – розповідав він, зокрема, на допиті в серпні 1945 р. [4, арк. 65]. (Як член «Вільної Громади», Скидан написав статтю у 1935 р. про стаханівський рух, де вказав, що такий рух призведе до зниження якості продукції та іншим наслідкам. Саме у статі він вказував на домінування важкої промисловості та ігнорування легкої у СРСР – О. З.).

Серед низки підручників й когорти політичної мемуаристики, найбільш відомою книгою, надрукованою УСВ, була книга Аркадія Животка «50 років: До історії Української партії соціалістів-революціонерів» (Прага, 1936).

Оскільки на допитах Микола Антонович вперто мовчав щодо кількості видрукованої та проданої літератури УСВ в цілому, й, власне, про принципи роботи УСВ, а головне, не має такої інформації і в працях літописця української еміграції в міжвоєнній ЧСР Симона Наріжного (1898–1983), говорити про ступінь потужності видавництва ми не можемо.

В роки Протекторату – УСВ було заборонене й більше, на жаль, не відновило свою діяльність. Щоправда, в 1943 р. Миколу Антоновича через УСВ викликали двічі до Гестапо: спершу через те, що «українські націоналісти видали відозву проти німців з приводу «іздевательства» німців над українцями». А вдруге – через Власова та оцінку діяльності РВА? «Я відповів, – розповідав Скидан, – що нас,

як українських емігрантів це не стосується, я особисто читав про Власова в газеті, і це справа Російської визвольної армії. Я додав, що дотримуюся переконань українських соціалістів-революціонерів» [5, арк. 144].

Потрібно додати, що з першого дня свого перебування в ЧСР та до моменту арешту, Микола Антонович проживав у Модржанах (Празькому передмісті). Його арешт відбувся 22 червня 1945 р. на одній із вулиць Праги. Скидан – негромадянин ЧСР – особа без громадянства – банально намагався дізнатися, приїхавши з Модржан до Праги, що ж буде далі, коли радянські війська захопили не тільки місто, а й весь колишній Протекторат. При арешті у нього було вилучено: трудову книгу, 228 чехословацьких крон, каталог книг УСВ, карточку чеської поліції про прописку та місце проживання та тимчасове посвідчення на прізвища Скидан.

Література:

1. Галузевий архів Служби безпеки України. м. Київ. ф. 6, оп. 21, спр. 73637.
2. Галузевий архів Служби безпеки України. м. Київ. ф. 6, оп. 21, спр. 73637.
3. Галузевий архів Служби безпеки України. м. Київ. ф. 6, оп. 21, спр. 36255
4. Галузевий архів Служби безпеки України. м. Київ. ф. 6, оп. 21, спр. 36255
5. Галузевий архів Служби безпеки України. м. Київ. ф. 6, оп. 21, спр. 73637.